

УДК 316.444

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРАХУНКУ ЧИСТИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА**Кремень О.І., к.е.н.***E-mail: kremen_olga@mail.ru***Філатова Г.П.***E-mail: hanna_filatova@mail.ru**ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»*

У статті досліджено сутнісну характеристику поняття «чисті активи» та їх особливості як складової власного капіталу підприємства, а також обґрунтовано співвідношення понять «чисті активи» та «власний капітал». Здійснено аналіз зарубіжних науково-методичних підходів, які можуть бути покладені в основу розрахунку вартості чистих активів підприємства, а також критично проаналізовано основні положення вітчизняного законодавства щодо методики розрахунку чистих активів підприємства. Запропоновано напрями удосконалення методичного інструментарію розрахунку чистих активів відповідно до чинного законодавства. Запропонована методика є універсальною для підприємств різних організаційно-правових форм, при цьому вона дозволяє враховувати фінансово-господарські особливості діяльності підприємства. Проведено апробацію запропонованого підходу, на підставі одержаних результатів проаналізовано розмір чистих активів та його співвідношення зі статутним капіталом товариства, досліджено ефективність діяльності щодо забезпечення захисту інтересів акціонерів, кредиторів і самого товариства, визначено можливі шляхи підвищення вартості чистих активів товариства.

Ключові слова: чисті активи, капітал підприємства, власний капітал, статутний капітал, ефективність діяльності

UDC 316.444

METHODICAL APPROACHES TO CALCULATION OF NET ASSETS OF THE COMPANY**Kremen O.I. PhD in Economics***E-mail: kremen_olga@mail.ru***Filatova H.P.***E-mail: hanna_filatova@mail.ru**Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine*

This paper investigates the essential characteristics of the concept of net «assets», their features as a component of equity companies and the relationship between «net assets» and «equity». The foreign scientific and methodological approaches that can be the basis for the calculation of the net assets have been analyzed in paper. The main provisions of national legislation on the method of calculation of the net assets of the company have been

investigated. Directions for improving the methodological tools of calculation of the net assets in accordance with applicable law have been grounded. The proposed technique is universal for companies of different legal forms, while it takes into account the financial and economic features of the company. The proposed approach, based on the analysis of the results and net assets of its relationship with the share capital of the company has been approved. The effectiveness of activities to protect the interests of shareholders, creditors and the company itself has been analyzed. The possible ways to increase the value of the net assets of the company have been determined.

Keywords: net assets, capital of the company, equity, share capital efficiency of activity

Актуальність проблеми. У сучасних умовах для оцінки своєї платоспроможності та ліквідності підприємства порівнюють показники фінансової звітності за групами активів та зобов'язань. У національній і світовій практиці основним таким показником є розмір чистих активів, що є однією із модифікацій балансового методу оцінки вартості підприємства й ототожнюється з поняттям «власний капітал». Актуальність статті визначається тим, що розрахунок показника «вартість чистих активів» є головним джерелом здійснення контролю за використанням власного капіталу, а також є необхідним процесом для визначення реального економічного становища підприємства. Окрім цього, важливе завдання кожного підприємства – виявлення можливих шляхів оптимізації джерел фінансових ресурсів, що, в свою чергу, дозволяє визначити найкращу стратегію діяльності підприємства.

Також вартим уваги є те, що, як правило, в Україні для оцінки свого фінансового стану суб'єкти господарювання використовують методи коефіцієнтного аналізу, при цьому переважна частина підприємств мають формально-правові ознаки неплатоспроможності. Однією з причин такої ситуації є недосконалість даних методів. При цьому показник «вартість чистих активів» є найбільш об'єктивним та відображає дійсний фінансовий стан підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розрахунку вартості чистих активів та співвідношення понять «власний капітал» та «чисті активи» організації розглядалися в працях відомих вітчизняних та зарубіжних учених-економістів. Зокрема, значний внесок здійснили: Алексеєнко М.Д., Пушкарь М.С., Пархоменко Н.Д., Сопка В.В., Мосійчук М.М., Палій В.Ф., Подольська В.О. та інші. Розробці теоретичних основ і методологічних підходів присвячені праці таких вчених як: Поклонського Ф.Є., Пітеля С.В. Білухи М.Т., Кірейцева Г.Г., Линника В. Г., Підлісецького Г.М. та інших вчених.

У зарубіжних країнах показник чистих активів відомий як «net assets» або «net worth» та є ключовим показником, що розглядається у межах аналізу власного капіталу. Чисті активи організації повинні бути як мінімум позитивні. Негативні чисті активи є ознакою того, що фірма повністю залежить від кредиторів і не має власних коштів.

У вітчизняній практиці дослідники, як правило, не виділяють окремо поняття чисті активи, а ототожнюють його з власним капіталом. Наприклад, професор М. Т. Білуха зазначає, що чисті активи визначаються вартістю майна суб'єкта господарювання, тобто власним капіталом (різниця між вартістю майна і позиковим капіталом) [3].

Аналіз сутності чистих активів виходячи із визначень різних вчених надає можливість стверджувати, що більшість науковців розглядають дане поняття як перевищення вартості активів над пасивами підприємства.

Незважаючи на значний науковий вклад дослідників у цій сфері, серед питань організації і методики аналізу формування та змін складових власного капіталу підприємств залишаються невирішеними окремі положення, що вимагає подальших досліджень та пошук нових підходів і напрямів з удосконалення існуючих. Зокрема, недосліджені питання зміни порядку розрахунку вартості чистих активів у зв'язку зі зміною законодавчої бази у 2013 році, а також не приділено достатньо уваги ролі показника «чисті активи» у аналізі власного капіталу.

Таким чином, науковці окреслюють зміст категорії, але не враховують функціональний вплив та її роль в аналізі власного капіталу.

Метою роботи є дослідження питань сутності чистих активів як об'єкта теоретичного вивчення, а також їх ролі у формуванні капіталу підприємства. В контексті визначеної мети нами було поставлено такі завдання: дослідити категорійно-понятійний апарат чистих активів; проаналізувати розмір чистих активів для ТОВ «Сумський машинобудівний завод»; розробити шляхи удосконалення розрахунку вартості чистих активів.

Викладення основного матеріалу дослідження. На нашу думку, доцільнішим є таке визначення: чисті активи – це об'єкт управління, що являє собою вартість активів за вирахуванням зобов'язань підприємства та є показником його ефективної діяльності та мірою стабільності статутного капіталу. Для вітчизняних суб'єктів господарювання показник чистих активів є індикатором, що характеризує певною мірою стабільність діяльності та стан статутного капіталу. Адже, відповідно до

п. 3 ст.155 Цивільного кодексу України у випадку, якщо розрахована величина чистих активів за відповідний звітний період виявиться меншою за величину статутного капіталу, то суб'єкт господарювання повинен оголосити про зміну свого статутного капіталу, а у випадку досягненням розміру чистих активів менше від законодавчо встановленого мінімального розміру статутного капіталу – товариство підлягає ліквідації. Дана вимога до розміру чистих активів спрямована на гарантування прав кредиторів.

ТОВ «Сумський машинобудівний завод» до звіту про власний капітал додає розрахунок вартості чистих активів у відповідності до Методичних рекомендацій щодо визначення вартості чистих активів акціонерних товариств (рішення ДКЦПФР № 485 від 17.11.2004 р.).

Загальна формула розрахунку вартості чистих активів відповідно до Методичних рекомендацій виглядає наступним чином [2]:

$$\begin{aligned} \text{Чисті активи} = & (\text{Необоротні активи} + \text{Оборотні активи} + \text{Витрати майбутніх періодів}) - \\ & - (\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{Поточні зобов'язання} + \text{Забезпечення наступних} \\ & \text{виплат і платежів} + \text{Доходи майбутніх періодів}) \end{aligned} \quad (1)$$

Однак існують певні недоліки у порядку визначення вартості чистих активів. Зокрема, на сьогодні у зв'язку з конвергенцією з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та прийняттям нових національних стандартів, методичні рекомендації щодо визначення вартості чистих активів втратили свою актуальність, тому пропонуємо удосконалити нормативно-правовий акт у відповідності до прийнятого НП(С)БО 1.

Для визначення вартості чистих активів пропонується внести зміни:

– щодо розрахунку вартості нематеріальних активів та основних засобів (оскільки вони враховуються за залишковою вартістю, то необхідно провести попередній розрахунок первісної вартості за вирахуванням накопиченої амортизації чи зносу відповідно);

– виключити з прямого розрахунку статті «векселі одержані» та «векселі видані», «товари», «незавершене виробництво», «готова продукція» та включити їх до додаткових статей відповідно до Методичних рекомендацій щодо заповнення форм звітності, що можуть використовуватися у розрахунку при необхідності та в залежності від особливостей діяльності товариства;

– щодо розрахунку забезпечень, зокрема, внести їх до складу довгострокових та поточних зобов'язань як «довгострокові забезпечення» та «поточні забезпечення» відповідно;

– щодо складників поточної кредиторської заборгованості у відповідності до чинного законодавства.

Запропоновані прядок розрахунку та складові вартості чистих активів нами систематизовані та наведені у таблиці 1.

Таблиця 1. Порядок розрахунку чистих активів

№ з/п	Назва статті	Код рядка балансу
1	Необоротні активи (розділ 1 активу балансу)	
1.1	Нематеріальні активи (первісна вартість – накопичена амортизація)	р. 1010 - р. 1011
1.2	Незавершені капітальні інвестиції	р. 1005
1.3	Основні засоби (первісна вартість – знос)	р. 1010 - р. 1011
1.4	Довгострокові фінансові інвестиції: – які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств; – інші фінансові інвестиції	р. 1030 р.1035
1.5	Довгострокова дебіторська заборгованість	р.1040
1.6	Інші необоротні активи включаючи відстрочені податкові активи	р. 1090, 1095
2	Оборотні активи (розділ 2 активу балансу)	
2.1	Запаси	р. 1100
2.2	Поточні біологічні активи	р. 1110
2.3	Дебіторська заборгованість	р. 1125,1130,1135,1136
2.4	Інша поточна дебіторська заборгованість	р. 1155
2.5	Поточні фінансові інвестиції	р. 1160
2.6	Грошові кошти та їх еквіваленти	р. 1165
2.7	Інші оборотні активи	р. 1190
3	Витрати майбутніх періодів	р. 1170
4	Довгострокові зобов'язання і забезпечення(розділ 1 пасиву балансу)	
4.1	Довгострокові зобов'язання: Відстрочені податкові зобов'язання; Довгострокові кредити банків; Інші довгострокові зобов'язання	р. 1500 р. 1510 р. 1515
4.2	Довгострокові забезпечення	р. 1520
4.3	Цільове фінансування	р. 1525
5	Поточні зобов'язання (розділ 2 пасиву балансу)	
5.1	Короткострокові кредити банків	р. 1600
5.2	Поточна кредиторська заборгованість за: – довгостроковими зобов'язаннями; – товари, роботи, послуги; – розрахунками з бюджетом; – у тому числі з податку на прибуток; – розрахунками зі страхування; – розрахунками з оплати праці.	р. 1610 р. 1615 р. 1620 р. 1621 р. 1625 р. 1630
5.3	Поточні забезпечення	р. 1660
5.4	Інші поточні зобов'язання	р. 1690
6	Доходи майбутніх періодів	р. 1665

Таким чином, визначення вартості чистих активів будь-якого товариства проводиться за формулою 2:

$$ЧА = (1 + 2 + 3) - (4 + 5 + 6), \quad (2)$$

Також, варто зазначити, що товариство може змінювати порядок розрахунку в залежності від особливостей діяльності.

Розглянемо розрахунок величини чистих активів ТОВ «Сумський машинобудівний завод» за 2011-2012 рр. відповідно до Методичних рекомендацій щодо визначення вартості чистих активів та за 2013 р. за запропонованою методикою (табл. 2).

Таблиця 2. Чисті активи ТОВ «Сумський машинобудівний завод» за 2011-2013 рр., тис. грн.

№ з/п	Найменування показника	Рік		
		2011	2012	2013
1	Розрахункова вартість активів у т. ч.:	36138	31232	28160
1.1	Необоротні активи	3242	3143	2704
1.2	Оборотні активи	32856	28089	25459
1.3	Витрати майбутніх періодів	0	0	0
2	Розрахункова вартість пасивів у т. ч.:	14721	10586	7582
2.1	Довгострокові зобов'язання	0	0	0
2.2	Поточні зобов'язання	14721	10586	7582
2.4	Забезпечення наступних витрат і платежів	0	0	виключено
2.3	Доходи майбутніх періодів	0	0	0
3	Розрахункова вартість чистих активів	21417	20646	20581
4	Статутний капітал	40	40	40
5	Скоригований статутний капітал	40	40	40

Отже, відобразимо динаміку чистих активів товариства за з 2011-2013 рр. на графіку (рис.1). Величина зареєстрованого статутного капіталу за аналізовані роки не змінювалася і становила 40 тис. грн.

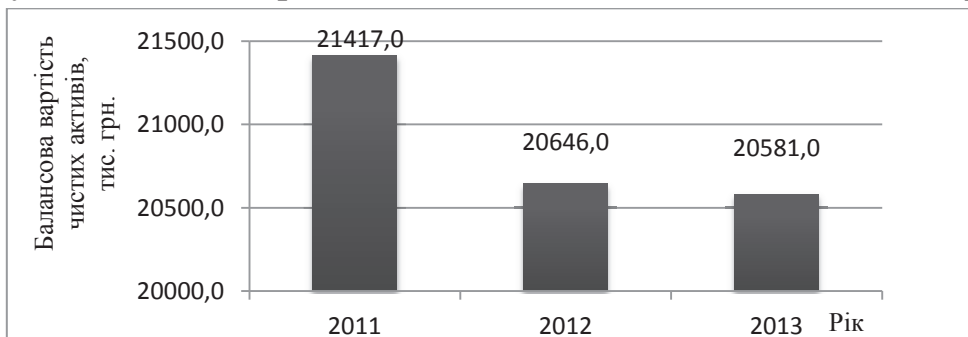

Рис.1. Величина чистих активів ТОВ «Сумський машинобудівний завод» за 2010-2013 рр., тис. грн.

Отже, як видно з наведеного графіку величина чистих активів товариства за 2011 р. мала найбільше своє значення та була набагато більшою за розмір статутного капіталу, що свідчить про ефективність діяльності товариства.

Розрахунок чистих активів за 2012 р. відповідно до методичних рекомендацій та за 2013 р. за удосконаленою методикою для ТОВ «Сумський машинобудівний завод» говорить про незначне погіршення стану діяльності товариства. Звідси випливає необхідність збільшення їх вартості.

Серед існуючих способів такого збільшення варто відзначити такі (рис. 2) [1].

Рис. 2. Способи збільшення розміру чистих активів ТОВ «Сумського машинобудівного заводу»

Висновки. Підводячи підсумок проведеного дослідження, можна зробити такі висновки:

1. На сьогодні достатньо широко розглянуті питання сутності, призначення, методики розрахунку вартості чистих активів, проте, незважаючи на значний науковий вклад дослідників у цій сфері, у зв'язку зі зміною законодавчої бази подальшого удосконалення потребує методика розрахунку чистих активів у відповідності до нових НП(С)БО.

2. Провівши розрахунки вартості чистих активів ТОВ «Сумський машинобудівний завод» у відповідності до Методичних рекомендацій та запропонованої методики ми дійшли висновків, що вимоги Цивільного кодексу України на ТОВ дотримується, проте розмір чистих активів скоротився, а тому виникає потреба в їх підвищенні (за рахунок збільшення активів чи зменшенні зобов'язань).

3. Впровадження запропонованих заходів створить підґрунтя покращення діяльності товариства. З метою ефективного впровадження даних заходів пропонується попередньо проводити аналіз показників власного капіталу, для організації якого має бути побудована структурна модель, яка представляє методику аналізу компонентів власного капіталу, розміру чистих активів та відповідності чинному законодавству.

Перспективами подальших наукових розробок в даному напрямі можуть стати способи врегулювання негативного співвідношення вартості чистих активів та статутного капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коригування статутного фонду відповідно до вартості чистих активів [Електронний ресурс] / Облік і фінанси АПК. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/121/36/>. – Заголовок з домашньої сторінки.
2. Кострицька І. Практичні аспекти врегулювання негативного співвідношення вартості чистих активів та розміру статутного капіталу ТОВ / Інна Кострицька // Щорічний форум з корпоративного права Асоціації правників України. – 2010. – №4. – С. 6.
3. Методичні рекомендації щодо визначення вартості чистих активів акціонерних товариств (рішення ДКЦБФР №485 від 17.11.2004 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon-i-normativ.info//component/lica/?base=1&menu=336569&u=1&type=1&view=text&option=com_lica&month=5&year=2010. – Заголовок з домашньої сторінки.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. №627 [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу : <http://buhgalter911.com/Res/NPSBO/NPSBO1.aspx>
5. Основи побудови обліку власного капіталу [Електронний ресурс] / Дебет-Кредит. – Режим доступу: <http://dt-kt.net/books/book-15/chapter-103/>. – Заголовок з домашньої сторінки.
6. Поліщук, І. Р. Застосування поняття чисті активи в бухгалтерському обліку відповідно до концепції фінансового капіталу [Текст] / І.Р. Поліщук // Економічні науки. – 2010. – № 4(54). – С. 160–162.
7. Про господарські товариства: закон України від 19.09.1991р. № 1576-ХІІ [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
8. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] / Верховна рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>